

УДК 321.728

Політика соціального партнерства як фактор модернізації соціальних інститутів у процесі демократизації політичного режиму

А.А. ШУЛІКА

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпропетровськ, Україна, E-mail: andddriy@rambler.ru

Авторське резюме

Демократизація політичного режиму завжди супроводжується глибокими кризовими явищами, які проявляються майже в усіх сферах життєдіяльності суспільства: економічній, політичній, трудовій. Демократизація не може відбуватись в одній складовій суспільного життя. Так, наприклад, зміна лише основ формування керівних органів влади або легалізації політичних партій не може призвести до становлення демократичного політичного режиму без створення ринкової економіки, громадянського суспільства, забезпечення участі соціальних груп у прийнятті державних рішень. Перш за все це пов'язано з тим, що демократичний транзит, демократизація, яка проходить лише в одній сфері, стає неефективною та приводить або до створення нового недемократичного режиму, або до формування псевдodemократичного режиму, або до розпаду держави. Тобто процес переходу від авторитарного політичного режиму не завжди має визначений результат та призводить до формування демократичного політичного режиму. Успіх демократизації політичного режиму залежить, перш за все, від здатності модернізувати політичні та соціальні інститути.

Соціальне партнерство забезпечує участь основних соціальних груп у соціально-політичній модернізації держави. Взаємодія роботодавців та найманих працівників забезпечує інституціоналізацію соціально-трудового життя, створення інституту співпраці соціальних груп з державними органами влади. Створення такого соціального інституту впливає на успішність розвитку демократичних механізмів взаємодії держави та суспільства, створення громадянського суспільства.

Модернізація соціально-трудових відносин за допомогою соціального партнерства забезпечує подолання основних криз демократизації політичного режиму. Це досягається за допомогою формування соціальної та політичної стабільності, що мінімізує можливі негативні наслідки демократичного транзиту політичного режиму.

Ключові слова: соціальне партнерство, демократизація, демократичний транзит, модернізація, демократичний політичний режим, соціальний інститут, соціальна стабільність.

The policy of social partnership as a factor in the modernization of social institutions in the process of democratization of the political regime

A.A. SHULIKA

The Oles Honchar Dnepropetrovsk national university, Dnepropetrovsk, Ukraine
E-mail: andddriy@rambler.ru

Abstract

The democratization of the political regime is always accompanied by deep crisis, manifested in almost all spheres of society: economic, political, labor. Democratization cannot take place in one part of social life. For example, change only the foundations of the governing authorities or the legalization of political parties can not lead to the formation of a democratic political regime without creating a market economy, civil society, ensuring the participation of social groups in government decisions taken. This is especially due to the fact that the democratic transit, democratization, which takes place only in one area, is not effective and leads to a new or not democratic regime, or the formation of pseudo-mode, or the collapse of the state. That is the transition from an authoritarian political regime is not always defined results and leads to the formation of a democratic political regime. The success of the democratization of the political regime depends primarily on the ability to upgrade the political and social institutions.

Social partnership provides basic social groups participation in social and political modernization of the state. Interaction between employers and employees ensures the institutionalization of social and working life, the institution of the cooperation of social groups with public authorities. Creating a social institution affects the success of democratic mechanisms of interaction between state and society, the creation of civil society.

Modernization of industrial relations through social partnership ensures overcome major crises democratic political regime (the crisis of legitimacy, participation, distribution, identification, penetration). This is achieved through the formation of social and political stability, which minimizes the potential negative consequences of transit democratic political regime.

Keywords: social partnership, democratization, democratic transit, modernization, democratic political regime, a social institution, social stability.

Постановка проблеми. Демократизація політичного режиму, демократичний транзит являється собою унікальний політичний процес, що розгортається одночасно в інституційній та соціокультурній сферах суспільства.
© А.А. Шуліка, 2015

турній сферах, а також супроводжується при цьому трансформаціями в політиці, економіці, культурі, суспільстві та соціально-трудовій сфері. Складність і багатофакторність даного явища повною мірою позначається на інваріативній траєкторії трансформацій на всьому протязі демократичного транзиту. Специфіка, динаміка і результативність трансформаційного процесу певною мірою залежать від співвідношення, характеру взаємозв'язку, інтенсивності зміни інституціональних і соціокультурних складових.

На думку С. Хантінгтона, демократичний транзит - це процес поетапної зміни конфігурації і характеру взаємодії провідних політичних суб'єктів у політичному полі держави, який може бути як успішним, так і безуспішним [6, с. 20]. Ф. Шміттер пов'язує ефективність демократизації з наявністю та функціонуванням громадянського суспільства, оскільки розглядає сучасну демократію як «сукупність приватних режимів, кожен з яких інституціоналізується навколо своєї особливої сфери для представлення тієї чи іншої соціальної групи і розв'язання властивих їй конфліктів» [9, с. 53]. Саме тому наявність представницьких організацій, з яких складається громадянське суспільство, сприяє консолідації демократії, оскільки воно стабілізує очікування соціальних груп і регулює їх поведінку, а також є для громадян каналом самовираження та ідентифікації. Важливу роль у цьому процесі грає формування системи соціального партнерства, яка дозволяє сформувати систему взаємодії соціальних груп та держави.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема здійснення модернізаційних проектів демократичними засобами має багату традицію дослідження. Кожна з наук, що вивчає суспільство - економіка, соціологія, соціальна психологія, політологія, - виявляє в ній специфічні аспекти.

Відомі дослідники С. Хантінгтон, Г. О'Доннелл, Ф. Шміттер виділяють в якості умов переходу до демократії поряд з формуванням національної ідентичності, державної єдності і рівнем економічного розвитку ще й сукупність соціально-культурних умов, ядром яких виступає переважання певних ціннісних орієнтацій і установок. Особливості впливу соціального партнерства на процеси демократизації політичного режиму досліджують В. Жуков, М. Какушкіна, О. Петрос.

Мета дослідження - аналіз впливу системи соціального партнерства на модернізацію соціальних інститутів під час демократизації політичного режиму. До основних цілей дослідження відносяться: виокремлення основних моделей демократичного транзиту, визначення особливостей формування нових політичних та соціальних інститутів у процесі демократизації, встановлення ролі інституту соціального партнерства у процесі мінімізації негативних наслідків демократизації політичного режиму.

Виклад основного матеріалу. Політичний розвиток, модернізація інтерпретується як на-

ростання здатності політичної системи гнучко пристосовуватися до мінливих соціальних умов (вимог груп, новому співвідношенню сил і ресурсів влади), зберігаючи і збільшуючи можливості еліт і пересічних громадян виконувати свої специфічні функції в управлінні суспільством і державою [8, с. 198]. Це розуміння розвитку зв'язується з наявністю інституційних можливостей для артикуляції групових інтересів, наявністю нормативної (насамперед законодавчої) бази, здатної забезпечити рівність політичної участі традиційних і нових соціальних груп, а також посилити вплив цінностей, що передбачають інтеграцію соціуму та ідентифікацію громадян. Це зумовлює високі вимоги до компетентності політичних (і правлячих, і опозиційних) еліт, до їх здатності використовувати консенсусні, правові технології владарювання, виключати насильство і політичний радикалізм.

Якщо взяти за мету успішну демократизацію політичного режиму, потрібно виділення по перевазі короточасних завдань у проведенні реформ і перетворень, націлених на реальне, а не декларативне просування суспільства вперед. На противагу цьому проекти, зорієнтовані на тривалу історичну перспективу, не можуть врахувати динамізм поточних змін і при послідовному їх втіленні перетворюються на фактор, що підсилює опір реформам, що веде до неконтрольованого розвитку подій. У результаті держава позбавляється ресурсів для проведення реформ, що припиняє їх існування. Одним з найважливіших питань перехідного часу є питання про легітимність режиму політичної влади і збереження стабільності [8, с. 198].

А. Пшеворський визначає демократизацію держави не тільки як процес, що стосується політичних інститутів і демократизації режиму, а й як процес, що стосується сфери соціальних відносин, які відбуваються паралельно, однак впливають один на одного. Під час демократизації політичних інститутів виникають різні ситуації перехідного періоду [1, с. 211]. Під час руйнації авторитарного режиму виникають різноманітні комбінації, форматування яких залежить від мети і ресурсів політичних сил.

У моделі відомих дослідників перехідних процесів Г. О'Доннелла і Ф. Шміттера виділяються наступні фази:

- Лібералізація як процес інституціоналізації громадянських свобод, але без змін владного апарату, результатом якого є побудова так званої «опікунської демократії», тобто контроль частіш за все військового апарату над демократичними інститутами.

- Демократизація як інституціоналізація демократичних норм і правил, успіх якої залежить від демонтажу попереднього авторитарного режиму і свідомого вибору політичними силами демократичних інститутів. На цьому етапі відбувається зміна всієї структури політичної влади і підготовка вільних виборів, які формують основу демократичної політичної системи.

• Ресоціалізація як засвоєння громадянами нових демократичних норм і цінностей внаслідок адаптації до нових соціально-політичних умов [9].

Демократизація політичного режиму сприяє втраті здатності традиційних соціальних інститутів виконувати функції забезпечення стійких зв'язків і відносин на рівні соціальних організацій [3, с.54]. Під соціальним інститутом загалом розуміються «впорядковані і відносно стійкі соціальні утворення (організації), які підтримують офіційно або конвенціонально прийняті правила, що регулюють соціальну поведінку в певній сфері суспільного життя на основі вимушеної чи добровільної згоди більшості членів суспільства з наявністю даних соціальних організацій правил» [2, с.6]. Виходячи з такого розуміння соціального інституту, інституціоналізація визначається як процес становлення нових соціальних інститутів, процес становлення та прийняття суспільством нових формальних правил. Під час інституціоналізації створюються організаційні структури, відповідальні за артикуляцію і порядок дотримання даних правил, а також формування такого ставлення масових суб'єктів до формальних правил і організаційних структур, яке відображає згоду людей з даним інституціональним порядком.

Основним напрямом демократизації в сучасних умовах є пошук ефективних моделей взаємодії в процесі здійснення всебічної модернізації політичного режиму на основі політичної стабільності та економічного зростання. Демократизація розглядається як системне перетворення всіх сфер життя суспільства, набуття нової якості реалізації національно-державних інтересів та подолання тим самим посткризових явищ [3, с.54]. Успішність та ефективність трансформацій сучасного суспільства залежить від розвитку та якісного використання наявного соціально-політичного потенціалу за допомогою формування інституту більш ефективної консолідації соціальних груп і пошуку оптимального балансу інтересів між самими соціальними групами, а також між ними та державними органами влади.

Соціальне партнерство виступає як чинник формування соціальних інститутів. Усталена практика діалогових відносин зосереджена переважно на врегулюванні проблем не тільки у соціально-трудовій сфері, а й в сфері взаємодії громадянського суспільства з державою. Ключові учасники соціального партнерства зведені в системі трипартизму профспілок, організацій роботодавців і представників органів виконавчої влади, що репрезентують основних суб'єктів ринку праці [5, с. 39]. Це детерміновано усвідомленням того, що демократизацію політичного режиму неможливо вирішити без забезпечення стабільності економічних, політичних і соціальних відносин. Соціальне партнерство виступає основною складовою соціального механізму демократичного врядування, сутність якого полягає в налагодженні конструктивної взаємодії між групами, що визначають ту чи іншу сторону партнерства,

легітимізуючи й інституціоналізуючи її [5, с. 54]. Соціальне партнерство передбачає конструктивне партнерство двох або трьох секторів для вирішення соціальних проблем, задоволення суспільних потреб та інтересів.

Демократизація політичного режиму супроводжується появою різноманітних форм власності. Проблема регулювання відносин у соціально-трудовій сфері стає найважливішим напрямком соціально-економічного та політичного розвитку держави. Таке регулювання зазвичай повинно забезпечувати узгодження та захист інтересів працівників, роботодавців (підприємців), органів державної влади, місцевого самоврядування шляхом досягнення консенсусу, вироблення і здійснення єдиної, узгодженої позиції.

При цьому мова йде не про злиття інтересів, а про досягнення оптимального балансу між ними, про створення такого положення, при якому будь-який власник міг їм забезпечити собі стабільне отримання прибутку, а найманий працівник - гідні умови свого існування, що відповідають певному рівню якості життя [4, с. 119].

Соціальне партнерство являє собою процес узгодження інтересів, процес створення єдиного соціокультурного простору, в якому мешкають різні суб'єкти, які, незважаючи на розходження інтересів, дотримуються загальних «правил гри», партнерських норм, взаємних домовленостей. У розробці та процесах їх прийняття беруть участь великі групи людей, трудові колективи (організації), представники населених пунктів, територій. В якості організаторів переговорного або погоджувального процесу найчастіше виступають владні структури або особи, групи людей, що володіють власністю, владою [4, с. 120].

Під час демократизації політичного режиму появи політичних організацій, спроможних конкурувати й поширювати свій вплив у суспільстві, має передувати поява безлічі неполітичних структур. Саме вони визначають зрілість громадянського суспільства. Без них політичні організації ніколи не зможуть конкурувати на цивілізованому рівні й організувати свій вплив у суспільстві. Без наявності неполітичних структур політичні організації можуть впливати тільки самі на себе, загострюючи конфронтацію між собою непродуктивними для суспільства акціями [7, с. 35].

Висновки. Політика соціального партнерства як фактор модернізації соціальних інститутів у процесі демократизації політичного режиму виступає формою забезпечення переходу від авторитарного політичного режиму до демократичного. Перехід до демократії не може обмежуватись лише змінами в системі організації державної влади. Успішність демократизації визначається створенням нових соціальних та політичних демократичних інститутів, які повинні замінити або реформувати інститути попереднього політичного режиму.

Перш за все за умов функціонування демократії владні органи повинні забезпечити інституціоналізацію системи взаємодії соціальних

груп між собою та з державними органами влади. Політика соціального партнерства створює ефективну систему узгодження інтересів, яка функціонує як соціально-політичний інститут. Це дозволяє створити гнучку систему забезпечення соціальної та політичної стабільності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вонсович С. Г. Демократичний транзит: ретроспекції класифікації [Електронний ресурс] / С. Г. Вонсович // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія. – 2012. – Т. 20, Вип. 22 (4). – С. 210-215. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdufsp_2012_20_22\(4\)_42.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdufsp_2012_20_22(4)_42.pdf)
2. Головаха Є. Інституціональні зміни в Україні: шлях до кризи і шляхи виходу з неї [Текст] / Є. Головаха // Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг: У 2-х т. – Т. 1. Аналітичні матеріали / За ред. д.е.н. В. Ворони, д.соц.н. М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2011. – 576 с.
3. Жуков В. Тенденції і протиріччя інституціоналізації діяльності суб'єктів трудових відносин у сучасній Україні [Текст] / В. Жуков // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. Соціологія. – 2012. – № 3. – С. 53-65.
4. Какушкіна М.А. Реализация социально-экономических интересов общества через систему социального партнерства [Текст] / М.А. Какушкіна // Социально-экономические явления и процессы. – 2011. – Вып. № 12. – С. 119-123.
5. Петроє О.М. Соціальний діалог у державному управлінні: європейський досвід та українські реалії : монографія [Текст] / О.М. Петроє. – К.: НАДУ, 2012. – 304 с.
6. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века [Текст] / С. Хантингтон. – М.: РОССПЭН, 2003. – 368 с.
7. Холод В. Політична модернізація: згусток протиріч [Текст] / В. Холод // Політичний менеджмент. – 2006. – № 5. – С. 33-43.
8. Щукина О.С. Основания и принципы легитимности власти в ситуации социального транзита: российский социокультурный аспект [Текст] / О.С. Щукина // Вестник Бурят. гос. ун-та. Сер. Философия, социология, политология, культурология. – 2009. – Вып. 6. – С. 197-201.
9. O'Donnell G. Transition from Authoritarian Rule [Text] / G. O'Donnell, P.C. Schmitter // Tentative Conclusions about Uncertain Democracies. – Baltimore; London: Johns Hopkins University Press, 1986. – 96 p.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2015

REFERENCES:

1. *Vonsovich S. Demokratichnyi tranzyt: retrospektivni klasyfikatsii (Democratic Transit: retrospection classification). Visnyk Dnipropetrovskogo universytetu. 2012. T. 20. 22(4). P. 210-215. - Regime to access: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdufsp_2012_20_22\(4\)_42.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdufsp_2012_20_22(4)_42.pdf)*
2. *Golovaha E, Instytutsionalni zminy v Ukraini: shljah do kryzy i shljahy vyhodu z nei (Institutional changes in Ukraine: the path to the crisis and the ways out of it). Ukrainske suspilstvo. Dvadsat rokiv nezaleznosti. Sotsiologichnyi monitoring. U 2-x t. T. 1. K., 2011. – 576 p.*
3. *Zhukov V. Tendentsii i protyrichcha instytutsionalizatsii dijalnosti subektiv trudovyh vidnosyn (Trends and contradictions institutionalization of activities of labor relations in contemporary Ukraine). Visnyk Kievskogo natsionalnogo universytetu. 2012. № 3. P. 53-65.*
4. *Kakushkina M. Realizatsiya sotsialno-ekonomicheskikh interesov obshchestva cherez sistemu sotsialnogo partnerstva (The implementation of the socio-economic interests of the society through a system of social partnership). Sotsialno-ekonomicheskikh yavlensya i protsesy. Vyp. № 12 / 2011. p. 119-123.*
5. *Petroe O. Sotsialnyi dialog u dergavnomu upravlinni: evropeyskiy dosvid ta ukrainski realii (Social dialogue in public administration: European Experience and Ukrainian Realities). K., 2012. 304 p.*
6. *Hantington S. Tretya volna. Demokratizatsiya v kontse XX veka (Third Wave. Democratization in the late twentieth century) - M., 2003 - 368 p.*
7. *Holod V. Politychna modernizatsia: zgustok protyrich (Political Modernization: bunch of contradictions). Politychniy menedjment. 2006. № 5. P. 33-43.*
8. *Shchukina O. Osnovaniya i printsipy legitimnosti vlasti v situatsii sotsialnogo tranzyta: rossiyskiy sotsiokulturnyy aspekt (Foundations and principles of legitimacy in the social situation of transit Russian socio-cultural aspect). Vestnik Buryatskogo gosudarstvennogo universiteta. 2009. Vyp. 6. P. 197-201.*
9. *O'Donnell G. Transition from Authoritarian Rule Tentative Conclusions about Uncertain Democracies. Baltimore; London: Johns Hopkins University Press, 1986. 96 p.*

Шуліка Андрій Андрійович – кандидат політичних наук, доцент
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Адреса: 49010, м. Дніпропетровськ, пр. Гагаріна, 72
E-mail: andddriy@rambler.ru

Shulika Andriy Andriyovych – PhD in political science, associate professor
The Oles Honchar Dnepropetrovsk national university
Address: 72, Gagarin Av., Dnipropetrovsk, 49010, Ukraine
E-mail: andddriy@rambler.ru